

Guia docent de l'assignatura "Botànica"

2011/2012

Codi: 100840

Crèdits ECTS: 8

Titulació	Pla	Tipus	Curs	Semestre
2500251 Biologia ambiental	813 Graduat en Biologia Ambiental	OB	2	2

Contacte

Nom : Sergio Santamaría del Campo

Email : Sergi.Santamaria@uab.cat

Utilització d'idiomes

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Algun grup íntegre en anglès: No

Algun grup íntegre en català: Sí

Algun grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

No hi ha prerequisits oficials.

Facilitarà el seguiment de l'assignatura el fet de posseir coneixements bàsics d'evolució, biologia de la reproducció i funcionament de les plantes a més de coneixement botànic i geogràfic del medi natural. A l'hora d'impartir l'assignatura es considerarà que l'alumnat té un mínim nivell de coneixement de biologia vegetal adquirit en l'assignatura de primer curs "Prospecció del Medi Natural".

Objectius i contextualització

S'aborda l'estudi de la biodiversitat dels organismes fotoautotròfics (algues i plantes). L'estudiant haurà de ser capaç d'entendre i fins i tot elaborar un esquema filogenètic on ubicar els diferents elements d'aquesta biodiversitat vegetal. Aquest objectiu està estretament relacionat tant amb aspectes d'evolució vegetal com també amb l'estudi de les tècniques i coneixements que permeten classificar als éssers vius (morfologia, anatomia, indicadors moleculars, aspectes biogeogràfics, etc).

A més, la biodiversitat serà estudiada no només des de la perspectiva sistemàtica i filogenètica sinó també des de una visió més ecològica (comunitats vegetals i biomes).

D'altra banda, es donarà especial èmfasi als principals processos biològics (cicles vitals, reproducció, desenvolupament, etc), evolutius (relacions filogenètiques, tendències evolutives, coevolució, etc), ecològics (factors limitants, hàbitats, adaptacions al medi, etc) i aplicacions per part de l'home (indústria, gestió del territori, etc) dels principals grups estudiats.

Aquesta assignatura és complementària d'altres assignatures com "Prospecció del medi natural", "Anàlisi de cartografia ambiental" i "Anàlisi de la vegetació", així com les que conformen l'itinerari de biologia vegetal en quart curs però sempre des d'un punt de vista integrador en el conjunt inseparable format pel medi ambient.

Competències i resultats d'aprenentatge

1743:E02 - Identificar organismes i reconèixer els diferents nivells d'organització biològica.

1743:E02.05 - Reconèixer les característiques que diferencien els principals grups de fanerògames i criptògames.

1743:E03 - Identificar i interpretar la diversitat d'espècies en el medi.

1743:E03.08 - Interpretar la distribució i les interaccions en el medi de les espècies vegetals i el seu impacte en la diversitat vegetal.

1743:E05 - Reconèixer i analitzar relacions filogenètiques.

1743:E05.06 - Interpretar els processos evolutius que han originat la diversitat de criptògames i fanerògames.

1743:E06 - Obtenir, observar, manejar, conrear i conservar espècimens.

1743:E06.07 - Recollir, determinar i conservar espècimens i col·leccions de criptògames i fanerògames.

1743:E09 - Integrar els coneixements dels diferents nivells organitzatius dels organismes en el seu funcionament.

1743:E09.10 - Interpretar l'origen i funcionament de les estructures cel·lulars i tissulars en els diferents grups de criptògames i fanerògames.

1743:E11 - Descriure, analitzar i interpretar les adaptacions i les estratègies vitals dels principals grups d'éssers vius.

1743:E11.04 - Interpretar les causes i el funcionament de les adaptacions de les criptògames i fanerògames al medi.

1743:E12 - Reconèixer i interpretar el desenvolupament, el creixement i els cicles biològics dels principals grups d'éssers vius.

1743:E12.01 - Interpretar i reconèixer les diferents fases dels cicles biològics de fanerògames i criptògames.

1743:E29 - Desenvolupar estratègies d'anàlisi, síntesi i comunicació que permetin transmetre la biologia i l'educació ambientals en entorns educatius.

1743:E29.02 - Reconèixer els principis bàsics de botànica que han de ser transmesos en l'àmbit de l'educació ambiental i secundària.

1743:T14 - Assumir el compromís ètic.

1743:T14.00 - Assumir el compromís ètic.

1743:T15 - Desenvolupar l'aprenentatge autònom.

1743:T15.00 - Desenvolupar l'aprenentatge autònom.

1743:T21 - Estar motivat per la qualitat.

1743:T21.00 - Estar motivat per la qualitat.

Continguts

L'Origen i diversificació dels éssers vius. Esdeveniments importants en la història de la vida dels "organismes vegetals". L'atmosfera anaeròbia, aparició dels organismes autòtrofs i fotosintètics, i l'atmosfera aeròbia. Abiogènesi. Experiment de Stanley Miller. Eres i períodes geològics del Fanerozoic: els canvis en el planeta.

La necessitat de classificar la vida. Des dels dos regnes d'Aristòtil fins l'actualitat. Els cinc regnes de Whittaker i de Margulis & Schwartz. Woese. Tolweb.org: "The Tree of Life". La teoria de l'endosimbiosi.

La ciència de la botànica. Definició. Què és un vegetal o una planta? Biodiversitat. Quantes espècies hi ha al planeta? Definició d'espècie. Gèneres, subespècies i varietats. Sistemàtica, Evolució, Taxonomia i Filogenia. Sistemàtica Filogenètica o Cladística. Monofília, Parafília i Polifília.

Recursos per la Sistemàtica en Botànica. L'Species Plantarum de Linné i el sistema binomial. Noms científics i noms vulgars. Categories taxonòmiques (tàxons) i jerarquia. Codi Internacional de Nomenclatura Botànica. Claus dicotòmiques d'identificació. Herbaris.

Organització Morfològica. Procariotes i Eucariotes. Protòfits: unicel·lulars, colònies, cenobis, consorcis d'agregació. Tal·lòfits: sifonals, filamentosos, pseudoparènquimes, hístics. Briòfits. Cormòfits.

Reproducció i Cicles biològics. Reproducció asexual i sexual. Asexual: bipartició, fragmentació, permetòspores, per propàguls. Sexual: isogàmia, anisogàmia, oogàmia, espermatització, conjugació. Espores i

Esporangis. Gàmetes i Gametangis. Cicles biològics: haploide, diploide i diplohaploide.

Bacteris fotosintètics: Cianobacteris. Tipus de nutrició: segons la font de carboni, segons la font d'energia i segons el donador d'electrons. Fotosíntesi. Pigments fotosintètics. Estructura cel·lular dels cianobacteris. Moviment ("gliding"). Beina. Filament i Tricoma. Acinets i Heterocists. Reproducció asexual: hormogonis i baeocits. Simbiosis. Diversitat. Ecologia. Cianotoxines. Usos.

Introducció a les Algues. Filogènia de les algues. Origen i evolució del cloroplast. Línies verda, vermella i marró. Criteris de classificació.

Rodòfits (les algues vermelles). Característiques generals. Estructura cel·lular. "Pit connections" o sinapsis. Reproducció i cicles: el cicle trigenètic. Diversitat-Morfologia. Usos: nori, agar i carragenina.

Euglenòfits. Característiques generals. Estructura cel·lular. Pel·lícula. Moviment. Diversitat. Ecologia.

Dinòfits (dinoflagel·lats). Característiques generals. Estructura cel·lular. Teca. Els flagels. Cicle vital. Les marees roges. Bioluminescència. Zooxantel·les-Simbiosis. Diversitat.

Heterocontòfits: Diatomees. Estramenopiles o heterocontes. Diatomees. Característiques generals. El frústul. Cicle vital de les diatomees pennals. Moviment. Blooms. Usos. Diversitat: Centrals i Pennals.

Heterocontòfits: Feofícies. Característiques generals. Morfologia. Creixement. Sistemàtica. **Dictyotales:** *Dictyota dichotoma* (morfologia i cicle vital), *Padina pavonica*. **Laminariales ("kelps"):** morfologia, diversitat i cicle. **Fucales:** *Fucus* spp. (morfologia i cicle vital), *Cystoseira* spp. Usos de les feofícies: wakame, kombú, alginats, fucoidan.

Viridiplantae, les plantes verdes. Cloròfits. Definició de Viridiplantae. Filogènia. Ubicació dels Cloròfits. Característiques generals dels Cloròfits. Característiques usades per distingir els grans grups de cloròfits. Les arrels flagel·lars. Tipus de mitosi. Fragmoplast i ficoplast. Filogènia. Diversitat. **Chlorophyceae:** *Chlamydomonas* (cicle vital) i altres Volvocals. **Trebouxiophyceae:** *Chlorella* i altres Clorèl·lals, *Trebouxia*. **Ulvophyceae:** Ulotricals, Ulvals (*Ulva*, cicle vital), Cladoforals, Dasycladals, Caulerpals (*Caulerpa* i *Codium* -cicle vital-). **Charophyceae:** ubicació filogenètica; Zignematales, Carals i Coleocaetals.

Les plantes terrestres. L'origen. Adaptacions al medi terrestre. Estructures vegetatives i reproductores.

Briòfits. Filogènia. Característiques generals. Cicle vital. Gametòfit tal·lós i foliós. Anteridis i Arquegonis. Caràcters diferencials entre els tres grups. **Hepàtiques** (Marchantiophyta): gametòfits tal·losos i foliosos, característiques del gametòfit i de l'espòrit, cicle biològic, diversitat. **Molses** (Bryophyta): cicle biològic, espores, protonema, característiques del gametòfit i de l'espòrit., acrocàrpiques i pleurocàrpiques, diversitat, els ambients rics en molses. **Antocerotes** (Antocerotophyta).

Les Plantes Vasculars. Situació filogenètica. Apomorfies de les Plantes Vasculars. El corm: arrel, tija i fulles. Teixits. Evolució de les fulles: microfíl·les i megafíl·les. Lignina. Cutícula i estomes. Teixit Vascular: xilema i floema. L'estela.

Les Criptògames Vasculars. Situació filogenètica. L'origen: el Rhynie chert. Les plantes vasculars fòssils. Sistemàtica: els Pteridòfits.

Pteridòfits I: Licopodiofitins i Psilofitins. Característiques generals dels Pteridòfits. Cicles Vitals: Homospòria i Heterospòria. Esporangis sobre fulles o sobre tiges. Eusporangis i Leptosporangis.

Licopodiofitins: Característiques generals. Formes extintes. Licopodis. Isoets. Selaginèl·les: model d'un cicle heterospòric. Pteridòfits Eufil·lòfits Monilòfits. **Psilofitins.**

Pteridòfits II: Equisetofitins. Característiques generals. Formes extintes. Estructura de les tiges estèrils i les tiges fèrtils de l'espòrit. Gametòfit. Cicle biològic. Diversitat.

Pteridòfits III: Pterofitins. Característiques generals. Filogènia. Espòrit: fronda, esporofil·les-trofosporofil·les-trofofil·les, esporangis, sorus, indusi. Gametòfit. Cicle biològic. Diversitat. Hidropterides.

Les Plantes amb llavor: Espermatòfits. Què és la llavor? Quins són els passos que han conduït a l'evolució de la llavor? Heterospòria, endospòria, reducció del nombre de megàspores, retenció de la megàspora, evolució dels teguments. El gra de pol·len. La llavor. Comparació dels espermatòfits amb les criptògames vasculars. Orígens de les plantes amb llavor. Pteridospermes i Progimnospermes.

Gimnospermes I: Cicadòpsides i Ginkgòpsides. Filogènia. Origen. **Cicadòpsides:** Característiques generals. *Cycas revoluta*. **Ginkgòpsides:** Característiques generals. *Ginkgo biloba*.

Gimnospermes II: Coniferòpsides Pinàcies. Filogènia. Distribució. Característiques generals. **Pinàcies:** Característiques generals. Elements vegetatius: les fulles. Elements reproductors: cons masculins i cons femenins, les pinyes i les llavors. Cicle vital de *Pinus* sp. Detalls del gra de pol·len i de l'òvul. Diversitat: *Abies*, *Pinus*, *Picea*, *Pseudotsuga*, *Larix*, *Cedrus*.

Gimnospermes III: Coniferòpsides Cupressàcies i Taxàcies. **Cupressàcies:** Característiques generals. Filogènia. Elements vegetatius: les fulles. Elements reproductors: cons masculins i cons femenins, estròbils llenyosos o gàbuls carnosos. Diversitat: *Juniperus*, *Cupressus*, *Thuja*, *Sequoia*, *Sequoiadendron*. **Taxàcies:** Característiques generals. Filogènia. El teix (*Taxus baccata*). Taxol.

Gimnospermes IV: Gnetòpsides. Característiques generals. *Ephedra*, *Gnetum*, *Welwitschia*.

Les Plantes amb flor: Angiospermes. Apomorfies de les Angiospermes. La Flor. Inflorescències. Els Estams. Gametòfit masculí. Els Carpels. L'Òvul o Primordi Seminal. Cicle vital de les Angiospermes. Microsporogènesi. Megasporogènesi. Pol·linització. Embriogènesi. La Llavor. Els Fruits. Dispersió de llavors i fruits.

Angiospermes I: Introducció. Grups basals i Magnòlides. Comparativa Gimnospermes-Angiospermes. Filogènia de les Angiospermes o Magnoliòpsides. De la sistemàtica clàssica a l'actual. Els grups basals o protoangiospermes: Nymphaeaceae. **Magnòlides:** Lauraceae, Magnoliaceae.

Angiospermes II: Monocotiledònies. Característiques generals. **Liliaceae s.str** i s.lato (Asphodelaceae, Alliaceae, Asparagaceae, Ruscaceae, Smilacaceae). Amaryllidaceae. **Orchidaceae.** Arecaeae. Juncaceae. Cyperaceae. **Poaceae.**

Angiospermes III: Eudicotiledònies I. Filogènia. Característiques generals. Papaveraceae. **Ranunculaceae.** Amaranthaceae. Cactaceae. Caryophyllaceae. Polygonaceae. Saxifragaceae. Geraniaceae. Cucurbitaceae. **Fabaceae (Ileguminoses).** Betulaceae.

Angiospermes IV: Eudicotiledònies II. Fagaceae. Euphorbiaceae. Salicaceae. **Rosaceae.**

Angiospermes V: Eudicotiledònies III. Brassicaceae. Malvaceae. Rutaceae. Ericaceae. Boraginaceae. Gentianaceae. Rubiaceae. Lamiaceae. Scrophulariaceae. Plantaginaceae. Convolvulaceae. Solanaceae. Apiaceae. **Asteraceae.**

Metodologia

Sessions presencials

Una part dels coneixements d'aquesta assignatura serà transmès a partir de les classes magistrals on a més que donar informació explícita es destacaran els punts claus de cada unitat didàctica per facilitar i incentivar l'autoaprenentatge de l'estudiant. Posteriorment, l'estudiant a partir del esquema realitzat podrà complementar-lo amb informació bibliogràfica i un bon suport de material gràfic (PPT) a partir del seu treball no presencial.

Aquesta assignatura presenta un important component pràctic indissociable del coneixement botànic teòric.

Distingirem entre *pràctiques de laboratori* i *de camp*. En el primer cas, els estudiants disposaran d'un guió de pràctiques on hi figuraran tant les metodologies d'observació del material vegetal com les principals estructures a identificar i la seva terminologia. En el segon cas, l'estudiant tindrà un dossier on hi figuraran les característiques ambientals i paisatgístiques dels itineraris visitats com també el llistat d'espècies que

pretenem que es reconguin. Es facilitarà l'accés a un herbari virtual *online* on hi figuren les espècies observades en les pràctiques de laboratori i en les sortides de camp.

Seminaris

Els seminaris s'utilitzaran per introduir o ampliar temes que poden ser d'especial interès (per la seva controvèrsia o actualitat) i que queden fora o poc representats en un temari de Botànica general.

Elaboració de treballs

Considerem que l'elaboració de treballs és un element necessari sempre i quan estiguin ben acotats, supervisats i permetin el treball en grup amb altres estudiants i la interacció amb els professors.

Activitats formatives

Activitat	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes teòriques	35	1.4	1743:E02.05 , 1743:E03.08 , 1743:E05.06 , 1743:E11.04 , 1743:T14.00 , 1743:T21.00 , 1743:E12.01 , 1743:E09.10
Pràctiques de camp	17	0.68	1743:E02.05 , 1743:E03.08 , 1743:E06.07 , 1743:T14.00 , 1743:E29.02 , 1743:E12.01 , 1743:E11.04
Pràctiques de laboratori	10	0.4	1743:E02.05 , 1743:E05.06 , 1743:E06.07 , 1743:E11.04 , 1743:E29.02 , 1743:T15.00 , 1743:T21.00 , 1743:T14.00 , 1743:E12.01 , 1743:E09.10 , 1743:E03.08
Seminaris	8	0.32	1743:E03.08 , 1743:E09.10 , 1743:E29.02 , 1743:T15.00 , 1743:T21.00 , 1743:T14.00 , 1743:E11.04 , 1743:E05.06
Tipus: Autònomes			
Elaboració de treballs	55.75	2.23	1743:E02.05 , 1743:E11.04 , 1743:E29.02 , 1743:T21.00 , 1743:T15.00 , 1743:E12.01 , 1743:E09.10 , 1743:E03.08 , 1743:E05.06 , 1743:E06.07
Estudi	70	2.8	1743:E02.05 , 1743:E09.10 , 1743:E12.01 , 1743:T15.00 , 1743:E11.04 , 1743:E05.06 , 1743:E03.08

Avaluació

Les competències d'aquesta matèria seran avaluades a partir de cinc activitats: dos exàmens parcials no eliminatoris, un examen final de maduresa, un examen de *visum* i un treball.

Cada activitat d'avaluació té un pes diferent en la nota final:

Exàmens

- I. Examen escrit 1r parcial: 15%
- II. Examen escrit 2n parcial: 15%
- III. Examen escrit de maduresa final: 30%
- IV. Examen de *visum* (reconeixement visual d'espècies): 20%

Treballs

V. Presentació d'un herbari d'un nombre per determinar de plantes silvestres identificades amb el nom científic, algunes de les quals hauran d'incorporar una descripció completa: 20%

Pel càlcul de la nota final hem de tenir en compte que les 5 activitats avaluen dos blocs de l'assignatura: la teoria i les pràctiques, i que necessiten d'uns mínims per compensar d'acord amb el següent:

Bloc de teoria (60% nota final): Exàmens I, II i III. Es considera que l'alumne ha de treure en aquest bloc una nota mitjana mínima de 4 per poder promitjar amb el bloc de pràctiques i aprovar l'assignatura.

Bloc de pràctiques (40% nota final): Examen IV i Treball d'herbari. Es considera que l'alumne ha de treure en aquest bloc una nota mitjana mínima de 4 per poder promitjar amb el bloc de teoria i aprovar l'assignatura.

No-presentats

Un alumne rep la qualificació de no-presentat si el número d'activitats d'avaluació realitzades és inferior al 50% de les programades per l'assignatura.

Assistència

L'assistència a les pràctiques és obligatòria i serà controlada passant llista. L'absència no justificada comportarà una penalització en l'avaluació final de l'assignatura.

Exàmens escrits (I a III)

Tipus test (4 opcions, 1 de vàlida, penalització de 3 a 1).

Els exàmens parcials (I i II) contindran preguntes relacionades amb la teoria però també amb els seminaris. Aquests exàmens no eliminen matèria.

L'examen de maduresa final contindrà preguntes del conjunt de l'assignatura, i seguirà la mateixa pauta que els exàmens parcials.

Examen de visum

L'examen consistirà en la visualització d'un nombre indeterminat d'organismes vegetals i el seu reconeixement a través del nom científic.

Activitats d'avaluació

Activitat	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Avaluació de l'herbari	20%	0.25	0.01	1743:E02.05 , 1743:E03.08 , 1743:T14.00 , 1743:E06.07 , 1743:T15.00 , 1743:T21.00
Prova d'identificació visual (avaluació individual)	20%	0.5	0.02	1743:E02.05
Proves escrites al llarg dels curs (avaluació individual)	60%	3.5	0.14	1743:E02.05 , 1743:E05.06 , 1743:E09.10 , 1743:E12.01 , 1743:T15.00 , 1743:E29.02 , 1743:E11.04 , 1743:E03.08

Bibliografia

BIBLIOGRAFIA DE TEORIA RECOMANADA

- BOLD, H.C. et al. 1989. Morfología de las plantas y los hongos. Omega. Barcelona.
- CARRIÓN, J.S. 2003. Evolución vegetal. DM. Murcia.
- IZCO, J. et al. 2004. Botánica. McGraw-Hill-Interamericana. Madrid.
- JUDD, W.S. et al. 2002. Plant Systematics. A phylogenetic approach. 2ª ed. Sinauer Associates Inc. Sunderland.
- LEE, R.E. 2008. Phycology. 4th ed. Cambridge University Press. Cambridge. UK.
- LLIMONA, X. (ed.) 1985. Plantes inferiors. Història Natural dels Països Catalans. Vol. 4. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- MASALLES, R.M. et al. (ed.) 1988. Plantes superiors. Història Natural dels Països Catalans. Vol. 6. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- MAUSETH, J. D. 1998. Botany. An Introduction to Plant Biology, 2ª ed. Multimedia enhanced edition. Jones & Bartlett Publ. Boston, Toronto, London, Singapur.
- NABORS, M.W. 2006. Introducción a la Botánica. Ed. Pearson, Addison Wesley.
- RAVEN, P.H., EVERT, R.F. & EICHHORN, S.E. 1992. Biología de las plantas. Vols. 1 i 2. Ed. Reverté.
- SCAGEL, R.F. et al. 1987. El Reino Vegetal. Omega. Barcelona.
- SIMPSON, M.G. 2006. Plant Systematics. Elsevier. Academic Press.
- STRASBURGER, E. et al. 2004. Tratado de Botànica. 35ª ed. Ed. Omega. Barcelona.

BIBLIOGRAFIA DE PRÀCTIQUES RECOMANADA

- AGUILELLA, A.; PUCHE, F. 2004. Diccionari de Botànica. Universitat de València. València.
- BOLÒS, O. de; VIGO, J. 1984-2001. Vols. I-IV. Flora dels Països Catalans. Ed. Barcino. Barcelona.
- BOLÒS, O. de et al. 2005. Flora Manual dels Països Catalans. 3ª ed. Ed. Pòrtic. Barcelona.
- CASTROVIEJO, S. (ed.). 2001. Claves de Flora Ibérica. Plantas Vasculares de la Península Ibérica e Islas Baleares. Vol. 1. Real Jardín Botánico - CSIC. Madrid.
- FONT i QUER, P. 1963. Diccionario de Botánica. Labor. Barcelona.
- HEYWOOD, V.H. 1985. Las plantas con flores. Ed. Reverté.
- LLISTOSELLA, J.; SÀNCHEZ-CUXART, A. 2003. L'herbari. Arbres, arbusts i lianes. Ed. Universitat de Barcelona.
- LÓPEZ GONZÁLEZ, G. 2001. Los árboles y arbustos de la Península Ibérica e Islas Baleares. Tomos I y II. Ed. Mundi-Prensa.
- MASCLANS, F. 1990. Guia per a conèixer els arbres. 9ª ed. Ed. Montblanc-CEC. Barcelona.
- MASCLANS, F. 1990. Guia per a conèixer els arbusts i les lianes. 8ª ed. Ed. Montblanc-CEC. Barcelona.
- SALVO TIERRA, E. 1990. Guía de helechos de la Península Ibérica y Baleares. Ed. Pirámide. Madrid.
- NOTA.- Hi ha publicades una gran quantitat de guies, impossible de ser totes incloses en aquesta llista.

ADRECES D'INTERNET

<http://www.unex.es/botanica/LHB>

<http://tolweb.org/tree/>

<http://biodiver.bio.ub.es/biocat/homepage.html>

<http://herbarivirtual.uib.es/cat-med/index.html>

<http://www.floraiberica.org/>

<http://www.anthos.es/>